

A ROMÁN KISEBBSÉGI STATUTUM

EURÓPA NYILT SEBÉNEK nevezte néhány évvel ezelőtt egy német író a nemzetiségi kérdést s az idegen államhatalom alatt élő kis népcsoportok helyzetének rendezése ma a nemzetközi politika legfőbb gondja, különösen akkor, ha olyan hatalmas anya-állam szomszédságában laknak, mint Németország. A párisi békekonferencián merült fel legelőször a nemzetiségi kérdés általános és nemzetközi rendezésének gondolata s az öt szövetséges és társult főhatalom részben külön kisebbségi szerződések, részben a békeszerződés útján, később pedig a Népszövetség előtt tett nyilatkozatok útján gondoskodott a faji, nyelvi és vallási kisebbségekről. E kisebbségek jogai a Nemzetek Szövetségének védelme alá kerültek s a Tanács tagjainak volt szánya az a szerep, hogy a kisebbségi egyezmények és nyilatkozatok megsértésére vagy annak veszélyére felhívják a népszövetségi tanács figyelmét. Ezeknek az államoknak a képviselői azonban egyrészt nem szerezhettek értesülést minden apró részletkérdésről, másrészt nem is mutatnak érdeklődést más nemzetiségű kisebbségek iránt. Amikor pedig a kisebbségvédelmi kötelezettségeket vállaló államok képviselői is bekerültek a Tanácsba, a Nemzetek Szövetségénél az a gyakorlat alakult ki, hogy nem a kisebbségeket, hanem az államot kell megvédeni a kisebbségektől. A nemzetközi kisebbségvédelem a Népszövetség válságával egyenes arányban gyengült s bár a kisebbségeknek is megadatott az a jog, hogy panaszokat adjanak be, ezek csak akkor kerülhettek Tanács elé, ha valamelyik tanácstag magáévá tette azokat, ellenkező esetben hármás és ötös bizottságok útvesztőin sikkadt el a petíciók túlnyomó többsége. A kisebbségi szerződéseket aláíró nagyhatalmak közül az amerikai Egyesült Államok sohasem léptek be a Nemzetek Szövetségébe, Japán és Olaszország időközben kilépett s ma már csak Anglia és Franciaország maradt Geníben. Mivel így a csonka Népszövetség erőtlenné bizonyult a kisebbségek megvédésére, az általános kisebbségvédelem a kollektív biztonság és osztatlan béke szétfoslásával vált illuzóriussá.

A világháború befejezése óta eltelt husz év alatt az európai hatalmak szövetségi rendszerében is nagy átcsoportosulás ment végbe s a nemzetiségek ügyét a Népszövetség helyett azok az államok tartották nyilván, amelyeknek fajrokonai kisebbségi sorsban élnek vagy ezeknek az államoknak a politikai szövetségesei. Ott pedig, ahol két baráti viszonyban élő szomszéd államnak kölcsönösen vannak kisebbségei, ezek rendszerint a viszonyosság elve alapján külön megállapodásokat létesítettek. Így kötött kölcsönös

kisebbségvédelmi szerződést Ausztria Csehszlovákiával, Lengyelország Danziggal, Németországgal és Csehszlovákiával, a balti államok egymás között és Románia Jugoszláviával. A népszövetségi kisebbségvédelem mellett tehát fokozatosan kialakult egy új kisebbségvédelmi szövetségi rendszer, ami felett a szerződésre lépett államok barátsága és jó szomszédi viszonya állt.

Erre az útra lépett Magyarország is, amikor először Jugoszláviával, majd Romániával vette fel a baráti kapcsolatok fonálát s tegutóbb a blédi konferencián tettek előzetes nyilatkozatokat a nemzetiségi kérdés rendezésére, amit újabb nyilatkozat fog követni, ahogy a csehszlovákiai magyarság kérdése végleges rendezést nyer. E tárgyalások előterében Erdély áll, ahol a magyarság legnagyobb kisebbségi csoportja él olyan sajátos földrajzi elhelyezkedésben és a többi nemzettel közös történelmi multtal maga mögött, amelyek mind az erdélyi kérdés különleges és a reális adottságoknak megfelelő rendezése mellett szólnak.

AZ AZ ORSZÁGRÉSZ, amelyben élünk régóta ismeri a nemzetiségi küzdelmeket. Szent Bertalan éjszakája előtt öt évvel már meghonosította a vallásszabadságot, a nemzetiségi szabadság megvalósításával azonban nehogy megelőznél, hanem lekési korát. A nemzetiségi törekvések itt először a románság politikai küzdelmeinek formájában jelentkeznek és arra irányulnak, hogy a románokat Erdély negyedik nemzetének és ötödik, illetve hatodik bevett felekezetének ismerjék el.

A Supplex Libellus Valachorumtól a 48 as balázsfalvi határozatokig ez minden román program és emlékirat alap gondolata. A románok nemzeti, vallási és nyelvi egyenjogúsága rövid időre meg is valósul az 1863–64.-i szebeni országgyűlésen az abszolutizmus alatt, de Erdély uniójának másodszori kimondása és a kiegyezés után a rendiség végső nyomai eltűnnek s országrészünk a liberális Magyarországhoz csatlakozik. Az 1868: XLIV. törvénycikkéről „a nemzetiségi egyenjogúság tárgyában” még ellenfelei is elismerik, hogy korának színvonalán álló alkotás és a nemzetiségi nyelvhasználat kérdését a lehető legjobban oldotta meg, de végrehajtásának előfeltételei hiányoznak, mert akinek szól, az azok ezen jóval túlmenő követelésekkel állanak elő. Amikor a románság a politikai aktivitás terére lép és 1881 májusában Szebenben megalkítja nemzeti pártját, a pártprogram első pontja Erdély autonómiája s minden egyéb kívánság csak azután következik. Ennél kevesebbrel a román nemzeti párt nem elégedhet meg, ezért futnak zátonyra Tisza István tárgyalásai a románokkal s mikor ezt Jászi Oszkár felajánlja Aradon a román nemzeti komiténak már késő, mert a győztes háború után a románok a teljes elszakadást akarják.

A gyulafehérvári határozatokban még utoljára felcsendül román részről a régi szólam most már mint az új román állam nemzetiségeinek szóló ígéret: „Teljes nemzeti szabadság az együttélő népek számára. Minden népnek joga van a maga neveléséhez és kormányzásához saját anyanyelvén,

saját közigazgatással, saját kebeléből választott egyének által. A törvényhozó testületekben és az ország kormányzásában való részvételre minden nemzet népességének számarányában nyer jogot." Rá egy évre pedig Románia megkötötte a Szövetséges és Társult Főhatalmakkal az alaptörvény jellegű párisi szerződést (1. cikk) amiben a kisebbségek számára az élet, szabadság és vallásszabadság (2. cikk), az állampolgárság megszerzése (3–7. cikkek), a jogegyenlőség és nyelvhasználati jog (8. cikk), saját iskolák és közintézmények fenntartása (9. cikk), az állami iskolákban saját nyelvű oktatáshoz és közsegélyhez való jog (10. cikk), székely és szász kulturautonómia (11. cikk), a Nemzetek Szövetségének védelme mellett biztosítatik (12. cikk). Amikor ez év februárjában az Uralkodó új alkotmányt adott az országnak, mely nem elvont liberális elvek alapján, hanem a nemzet és a nép fejlődési fokának és reális szükségleteinek megfelelően alakította át Nagyrománia államszervezetét, a nemzetiségi kérdés rendezésének is fel kellett merülnie.

Az alkotmány a román nemzet elsőbbségének kimondása mellett az állampolgárok hazafias kötelességeinek ellenértéke képen a kisebbségi polgárok számára is biztosította a törvényelőtti egyenlőséget, valamint azokat a közszabadságokat, amelyek a románokat megilletik. Az alkotmányos jogok továbbfejlesztésére pedig nyitva hagyta az utat Öfelségének a népszavazással kapcsolatban kiadott szózata, mely szerint „az új alkotmány egyenlő jogokat biztosít minden más fajú nemzetiségnek, mely az egyesült Románia területén évszázadok óta él.” Nem tekinthetjük véletlennek, hogy a király itt az alkotmány és kisebbségi szerződéssel ellentétben nem olyan állampolgárokról beszél, akik faji, nyelvi vagy vallási kisebbségekhez tartoznak, hanem más fajú nemzetségekről vagyis a nemzetiségeket nem kisebbséghez tartozó egyének sokaságának, hanem népi egységnek, nemzetiségnek határozza meg. Emlékeztünk reá, hogy Öfelsége már egy 1931-ben tartott trónbeszédében országa népeihez szólott és közös államépítő munkára hívta fel őket.

Ma amikor az alkotmány 27. cikke a román nemzet elsőbbségéről beszél, ami magától érthetődően más nemzetiségeket is tételez fel, amelyek között a román első lehet, a román nemzethez tartozó kisebbségi egyének sokáig divatos elmélete már a múlté. Az pedig, hogy az egyesült Románia területén évszázadok óta élő kisebbségi nemzetek s közöttük elsősorban a magyar, mint legősibb és legnagyobb nemzetiség ennek az új helyzetnek ne csak hátrányát, hanem előnyét is élvezze a királyi szózatban bejelentett országépítési tervnek egyik programpontjává emelkedett. Ezen a téren az első kísérlet már meg is történt s ez a kísérlet hűen kifejezi a nemzetiségi kérdés fejlődésének azt a fokozatát, amelyben a karlsbadi pontok és blédi konferencia idejében állott.

ELŐTTÜNK FEKszik három törvényszerű rendelet, ami együtt *kisebbségi statutum* név alatt ismeretes. Husz év óta az első törvénykomplexum, mely egyrészt fórumot teremt a nemzetiségi kérdés számára, másrészt összefoglalja és kiegészíti a kisebbségi

kérdés egyes részleteit szabályozó rendelkezéseket. A nemzeti-ségi hármaskönyv első része a Monitorul Oficial 1938 május 4.-i 101. számában megjelent rendelettvörvény, mely a Kultuszminiszterium kisebbségi ügyosztályát a Miniszterelnökséghez helyezi át és főkormánybiztossági jelleggel ruhazza fel. A második rész a hivatalos lap 1938 augusztus 4.-i 178. számában tétetett közzé és nem más mint az előző rendelettvörvény végrehajtási utasítása. A harmadik rész a hivatalos lap ugyanazon számában közölt minisztertanácsi jegyzőkönyv, mely a kisebbségi főkormánybiztosság működésének irányelveit foglalja magában¹.

Az ugynevezett kisebbségi statutum tehát az eddig a Kultusz- és Művészeti miniszterium mellett működő kisebbségi ügyosztályt, mely természetesen a nemzetiségi kérdésnek csak egyik ágával foglalkozott, a Miniszterelnökség mellé helyezi át és kibővített hatáskörrel kisebbségi főkormánybiztossággá emeli. Az újonnan létesített főkormánybiztosság szervezetét és működésének technikai részét részben a törvény, részben annak végrehajtási utasítása szabályozza. Ezek szerint a kormánybiztosság hatásköre a következőkre terjed ki: 1. ellenőrzést gyakorol a felett, hogy a különböző törvényhozási és közigazgatási intézkedéseket az állam keretében a kisebbségekkel szemben hogyan alkalmazzák; 2. valahányszor szükségesnek találja, közbelép ezen intézkedések egységes és pontos alkalmazása érdekében; 3. tanulmányozza azokat a kérdéseket, amelyeket az állami törvényhozás a kisebbségek tekintetében felvet és az illetékes hatóságoknak a közérdek szempontjából hasznos megoldásokat javasol (törvény és utasítás II. cikk). A főkormánybiztosság szerves kapcsolatot fog fentartani a közhatóságokkal s e célból az illetékes hatóságok ki fogják kérni a főkormánybiztosság véleményét mindazon intézkedésekre vonatkozóan, amelyeket a kisebbségeknek az állam keretében való életével kapcsolatban tenni szándékoznak (törvény IV. cikk első bekezdés, utasítás 4. cikk). A közhatóságok viszont felvilágosításokkal fognak szolgálni és a főkormánybiztosság rendelkezésére fogják bocsátani mindazt a dokumentációs anyagot, amelyre ennek hivatása gyakorlása közben szüksége lehet (törvény IV. cikk, második bekezdés, utasítás 5. cikk). De állandó kapcsolatban fog állani a főkormánybiztosság a miniszterelnökkel, akinek az útján és csak az ő útján terjeszthet javaslatokat az egyes szakminiszteriumok elé (törvény III. cikk, utasítás 7. cikk), sőt a miniszterelnök a minisztertanácson való részvételre is meghívhatja a kisebbségi főkormánybiztost valahányszor ott olyan kérdések megvitatására kerül sor, amelyek a faji, nyelvi vagy vallási kisebbségeket érdekelhetik (utasítás 6. cikk). A főkormánybiztosság ügyosztályokra oszlik (utasítás 8. cikk) s a vezető tisztviselőknek és referenseknek ismerniök kell annak a kisebbségnek a nyelvét, amelyik

¹ A továbbiakban a kisebbségi ügyosztály átszervezéséről szóló rendelettvörvényt csak *törvénynek*, ennek végrehajtási utasítását *utasításnak*, a kisebbségi főkormánybiztosság működési irányelveiről szóló minisztertanácsi jegyzőkönyvet pedig csak *naplónak* fogjuk idézni. Ez utóbbit tanulmányunk melléklete képen teljes terjedelmében közöljük.

hivatalukhoz tartozik (utasítás 9 cikk). A főkormánybiztosság költségeit a miniszterelnökség költségvetéséből fogják előirányozni (törvény VI. cikk, utasítás 10 cikk).

Amint e rövid ismertetésből is nyilvánvaló, a *kisebbségi főkormánybiztosság hatásköre a nemzetiségi kérdés minden vonatkozásra kiterjed*, de ezen a széles munkamezőn csak *adatgyűjtő és ellenőrző hatásköre van*, közbeléphet ugyan a törvények pontos végrehajtása érdekében, de *javaslatokat az egyes miniszteriumoknak csak a miniszterelnök útján tehet*. Erre a nagy felelősségű állásra királyi dekrétummal *Silviu Dragomir* kolozsvári egyetemi tanárt nevezték ki, akinek kiváló szakismeretei és nemzetiségekkel szembeni loyális magatartása úgy a többség mint a kisebbségek részéről általános megelégedést váltott ki.

A KISEBBSÉGEKRE VONATKOZÓ intézkedéseket a kisebbségi főkormánybiztosság létesítéséről szóló törvény végrehajtási utasítása, és a főkormánybiztosság működési irányelveit meghatározó minisztertanácsi napló tartalmazza. A kisebbségi statutum beosztása szerint a végrehajtási utasítás harmadik cikke három pontban és öt betű alatt már nagyjában lefekteti azokat az alapelveket, amelyeket a minisztertanácsi napló azután részletesen kifejti. Ez a harmadik cikk tulajdonképpen az alkotmány három cikkét és a párisi kisebbségi szerződés öt intézkedését ismétli meg új fogalmazásban és részben szűkített értelmezéssel. Az egyes pontok után más törvényekre is történik hivatkozás, mint a kultusz, magánoktatási és állami elemi oktatási törvény, s ezekben a kétes és kényes esetekben *nagy körültekintésre lesz szükség*, hogy a kisebbségi főkormánybiztosság, melynek hatásköre a törvények kisebbségekkel szembeni végrehajtására is kiterjed, az adott esetekben megtalálja az igazságos és gyakorlati megoldást. Ez az aggodalom különben csak egyes intézkedésekre vonatkozik, amelyeknek a tárgyalásánál még visszatérünk reá, egyébként amint a román sajtó is megállapította a statutum érdembeli rendelkezéseinek nagy része csak megismétli és új rendszerbe foglalja azokat kisebbségekre vonatkozó intézkedéseket, amelyek eddig egyes törvényekben voltak szétszórva.

Tárgyalási alapnak fogadjuk el a végrehajtási utasításban megállapított sorrendet s minden egyes pontnál ki fogunk térni a minisztertanácsi naplónak azokra a cikkeire, amelyek az utasításban leszögezett alapelveket részletesebben kifejtik és gyakorlatilag alkalmazzák.

A felsorolás a *kötelességekkel* kezdődik : minden román faji eredetre és hitvallásra való tekintet nélkül köteles a Hazát az életben való szerepe legfontosabb céljának tekinteni, — mondja az utasítás 3. cikkének 1. szakasza az alkotmány 4. cikke után. A román állampolgárok nyelvre, vallásra vagy fajra való tekintet nélkül egyenlők a törvény előtt, amelynek tisztelettel és engedelmességgel tartoznak, — ezt viszont az alkotmány 5. cikke után ismétli meg az utasítás 3. cikkének 2. szakasza. A 3. cikk 3. szakasza megállapítja, hogy az életben levő törvények minden román állam-

polgárnak nyelvre, fajra vagy vallásra való tekintet nélkül ugyan azon polgári és politikai jogokat, ugyanazon elbánást és ugyanazon biztosítékokat tartalmaznak, amelyeknek a részletezése képen az egyes jogok felsorolásába kezd.

Első helyen a *nyelvhasználat kérdése* áll mint a legfontosabb problema, hiszen nemcsak a többségi, de a kisebbségi nemzet is nyelvében él. A kisebbségi román állampolgárok anyanyelvüket szabadon használhatják vallási, sajtó ügyekben, személyes és kereskedelmi érintkezésben valamint a törvény értelmében engedélyezett gyűléseiken és üléseiken az illetékes hatóság által jóváhagyott alapszabályaik alapján. Hasonlóképpen megfelelő könnyítéseket fognak tenni számukra, hogy a bírói fórumok előtt anyanyelvüket használhassák (utasítás 3. cikk 3. szakasz a. pont). Ehez a rendelkezéshez a naplónak nyolc cikke kapcsolódik, amelyek a kisebbségi nyelvhasználatot a községi tanácsokban, a községi tanácsokhoz intézett folyamodványokban, a sajtóban, anyakönyvekben, címtáblákon és hivatalokban szabályozzák. A községi tanácsok bármelyik kisebbségi tagja a tanácsüléseken anyanyelvén szólalhat fel, a jegyzőkönyvet azonban román nyelven vezetik (13. cikk). Ezt az augusztus 14.-én megjelent új közigazgatási törvény 41. cikke oda módosította, hogy csak a kisebbségi többségű községekben lehet kisebbségi nyelven felszólalni, amikor is a felszólalást románra kell fordítani. Mindkét rendelkezés általában beszél községi tanácsokról, ezalatt pedig falusi és városi községi tanács egyaránt értendő, ami haladást jelent a régi közigazgatási törvényhez képest, amely csak a falusi községi tanácsokban engedte meg a kisebbségi nyelvhasználatot, igaz viszont, hogy tekintet nélkül a község etnikai összetételére. A románul nem tudó kisebbségi polgárok a községi előjárásához anyanyelvükön is nyújthatnak be kéréseket, amelyekhez azonban hitelesített román fordítás mellékelendő (4. cikk). Ez az intézkedés az új közigazgatási törvény javaslatában is benne volt, a végleges szövegbe azonban nem került bele, már pedig hasonló kérdéseket elsősorban a közigazgatási törvény hivatott szabályozni. Egyébként nem valószínű, hogy sokan vegyék igénybe ezt az engedményt, mert a kérések hiteles fordításának elkészítése legalább annyiba kerül, mintha egyenesen az állam nyelvén iratnák meg valakivel.

Általános megnyugvást keltett annak az intézkedésnek a végrehajtása, hogy a lapok címlapján a megjelenési hely az illető kisebbség nyelvén is feltüntethető, a szövegben pedig kisebbségi helységnevek is használhatók (18. cikk). Több éves szünet után a magyar helység, megye és tartományi elnevezések ismét megjelentek a sajtóban és a kisebbségi szerződésben biztosított egyik fontos jogunkat adták vissza. Annak a kimondása is régóta esedékes volt, hogy a családneveket eredeti helyesírás szerint kell írni (19. cikk). De szabályozást nyert a címtáblák kérdése is, amennyiben a jövőben a kereskedelmi cégtáblákon a román felírás mellett és azzal egyenlő betűkkel és terjedelemben magyar felírás is használható (25. cikk). Ezt az új közigazgatási törvényhez mellékelte illetékügyi táblázat a szabadfoglalkozásukra is kiterjeszti,

amennyiben mindenféle címtábla után, ha az román és más nyelven íródott egyszeres községi illeték fizetendő, ha pedig csak idegen nyelven, akkor az illeték az előbbinek nyolcszorosa. Mivel az Őfelsége által szentesített és aláírt közigazgatási törvény minden vele ellentétes rendelkezést kifejezetten hatálytalanít, a magyar nyelvű cégtáblák használatát eltiltó minden polgári vagy katonai hatóság által kiadott rendelkezés is érvénytelennek tekintendő.

Bár a napló külön nem említi, az utasítás azt is kimondja, hogy a kisebbségek a kereskedelmi életben szabadon használhatják nyelvüket, így a kisebbségek kereskedelmi vállalatai saját nyelvükön vezethetik könyveiket, amikor is az egyenes adótörvény 30. cikke értelmében ezért külön pótdadót kell fizetniök, amit 10—12°/o-ban szoktak megállapítani.

A kisebbségi szerződés nyomán a bíróságok előtti nyelvhasználat, bár az előbbivel ellentétben csak szóban akkor engedhető meg, ha a kisebbségi fél ügyvéd nélkül jelenik meg. Máskülönb a bíróságok külön tolmácsokról fognak gondoskodni (22. cikk), arra vonatkozóan azonban, hogy ki fogja fizetni őket még nem történt intézkedés. A hivatalos levele és az állam nyelvén történik (15. cikk.), a kisebbségi községek hivatalnokainak pedig ismerniök kell az illető kisebbség nyelvét (16. cikk), ami — azt jelenti, hogy ezután a községházán a tisztviselők a kisebbségi lakosság nyelvén is beszélhetnek a felekkel.

A második hasonlóképen fontos kérdéscsoport a *kisebbségi iskolák, egyházak és intézmények, vagyis a nemzetiségek saját közösségi szerveinek kérdése*. A végrehajtási utasítás erre vonatkozó rendelkezése a következőképen szól: „a kisebbségi állampolgárok a többi román állampolgárokkal azonos feltételek mellett örvendenek annak a jognak, hogy jótékonysági, vallásos és társadalmi intézményeket létesíthetnek, vezethetnek és azokra felvigyázhatnak, valamint iskolákat és bármiféle nevelőintézeteket azzal a joggal, hogy ott saját nyelvüket használhatják és vallásukat zavarátalanul gyakorolhatják a törvény értelmében” (3. cikk, harmadik szakasz, b. pont).

Az *iskolák létesítése* a magánoktatási törvény keretei között történhet (napló 1. cikk), tehát az egyházak vagy privát személyek magániskolákat létesíthetnek csak, amelynek meg kell szerezniök a törvény által előírt nyilvánossági jogot. Mivel az ez iránti kérések nem nyertek még mind elintézés, a napló igéri, hogy ezek az érvényben levő törvények szerint fognak megoldást nyerni (4. cikk). Elvi jelentőségű az a megállapítás, hogy „a gyermek neveléséért törvényesen felelős személyek (apa, anya vagy gyám) egyedül jogosultak a gyermek etnikai hovatartozandóságának megállapítására és beirathatják őt a felekezeti iskolába, állami iskolába vagy bármely más felekezet iskolájába.” (5. cikk). Ez az egyedül helyes elv azonban közelről érinti az állami elemi oktatási törvény 8. cikkét, mely kimondotta, hogy „a román származású állampolgárok, akik anyanyelvüket elfelejtették, tartoznak gyermekeiket csakis román előadási nyelvű nyilvános vagy magániskolába íratni”. En-

nek a rendelkezésnek a végrehajtására szolgált az az eljárás, mely kötelezővé tette, hogy azok a szülők, akik felekezeti elemi iskolába akarják íratni gyermekeiket, kötelesek a szeptember 1-től 10-ig tartó beiratkozások alatt erről a megfelelő állami iskola igazgatója előtt nyilatkozatot tenni, aki arról bizonylatot ad s a legtöbb felekezeti iskolába csak ennek felmutatása után írják be a tanulót. Az állami iskola igazgatóira volt bízva annak a megállapítása, hogy a tanulók szülei milyen nemzetiségűek, amit azok a név hangzása, vallás vagy az elődök után eszközöltek, s aki szerintük nem felelt meg, annak nem adták ki a bizonylatot, ha pedig mégis beiratkozott a felekezeti iskolába, a tanulót iskola-kerülőnek nyilvánították és a szülőket megbírságotlák. Ennek a rendszernek véget vet a statutum 5. cikke, amikor egyedül a szülő vagy gyámnak enged beleszólást a tanuló nemzetiségének megállapításába és az iskolaválasztás jogába. Az elmúlt beiratkozásokkal kapcsolatban kiadott 149.394—1938. számú nemzetnevelésügyi minisztériumi rendelet a törvény és napló között kompromisszumot hoz létre és kimondja, hogy „azok a tanulók, akiknek ethnikai hovatartozásuk kétségtelen, az állami iskolákba fognak beiratkozni”. Hosszú az út a törvényes elvektől a gyakorlatig s a legjobb szándékú elhatározás is, amíg a végrehajtó közegekhez lejut, mélyreható változáson megy át. Az érdekelt egyházak tömegesen jelentették be a kisebbségi fő kormánybiztos úrnak azokat az eseteket, amikor a szülők óhaját nem vették tekintetbe és a névelemzés ma már erkölcsileg hatálytalan módszerhez folyamodtak egyesek s a kisebbségi fő kormánybiztoság csak a törvény által reá ruházott *hivatását gyakorolja*, amikor ezeket a nagyszámú eseteket ki fogja vizsgálni és a jövőre vonatkozóan — remélhetőleg — a minisztériumi napló 5. cikkének alkalmazása érdekében a szükségesnek vélt intézkedéseket meg fogja tenni.

A kisebbségek vasárnapi iskolái és mindkét nembeli ifjúsági egyesületei a törvényes intézkedések és jóváhagyott szabályzataik szerint működhetnek (6. cikk) s a kolozsvári VI. hadtest parancsnoka szeptember 24-én kiadott II. számú rendeletében erre vonatkozóan már könnyítéseket is tett. A kisebbségi felekezetek középiskolai vallástanárainak saját teológiai akadémiájukon szerzett diplomája elismertetik s ennek alapján kinevezhetők és véglegesíthetők, de az általános képesítő (capacitate) vizsgát nekik is le kell tenniük (7. cikk). Képesítő vizsgára, ami tulajdonképpen az állami iskoláknál elhelyezkedni akaró tanárok versenyvizsgálója, eddig a felekezeti tanárok is jelentkeztek, mivel e nélkül nem véglegesíthetők, azt az iskolát pedig, amelyik nem rendelkezik hat végleges tanárral, a minisztérium bezárhatja. A vallástanárok részére azonban mindezekig nem tartottak képesítő vizsgát, mivel a hitelvek és dogmatika alapos ismeretéből csak az illető egyház hittudósai, nem pedig más felekezethez tartozó személyiségek vizsgáztathatják le a vallástanárokat. Éppen ezért a jövőben is ennek a rendelkezésnek a végrehajtása súlyos nehézségekbe fog ütközni. — A felekezeti iskolák tanulóinak szintén állami bizottság előtt kell bakkalaureátusi vizsgát tenniük, ahol meg-

felelő tanár hiányában igen gyakran nemcsak a felekezeti iskolákban is román nyelven előadott nemzeti tárgyakból (román nyelv, irodalom, történelem, földrajz és jogi ismeretek), hanem azokból a tárgyakból is az állam nyelvén kérdeztek, amelyeket a tanulók az iskolában anyanyelvükön tanultak, s bizonyára ez is oka a kisebbségi tanulók aránylag nagy bukási arányszámának. Ezen óhajt segíteni a napló, amikor kimondja, hogy a bakkalaureátusi bizottságokban az utóbbi tárgyakból a jelölteket anyanyelvükön fogják kikérdezni s e célból olyan tanárokat fognak a bizottságba kinevezni, akik ezt a nyelvet ismerik (8. cikk).

A nemzetiségek közösségi szervei közül a legrégebbiek az *egyházak* s a napló ezeknek szabad működését helyes közigazgatási intézkedésekkel akarja megkönnyíteni. Nevezetesen a közigazgatási hatóságok a történelmi kisebbségi egyházak képviselőinek kötelesek tiszteletben tartani azt a jogát, hogy *önkormányzati úton* vezessék és oldják meg egyházi, pénzügyi, alapítványi kérdéseiket szervezeti szabályaik szerint, amennyiben azok nem állanak ellentétben a közrendi törvényekkel (9. cikk). A közigazgatási hatóságok a jövőben nem avatkozhatnak be az Istentisztelet kérdéseibe (10. cikk). A lelkészek államsegélye felekezeti különbség nélkül a kultusztörvény értelmében ugyanazon fokozatok szerint történik (11. cikk), a kultusztörvény értelmében ugyanazon fokozatok szerint történik (11. cikk) a kultusztörvény 31. cikke pedig a kongruát a hívek száma, az illető egyház vagyoni helyzete és reális szükségletei föl teszi függővé. Az új alkotmány által teremtett rendszer különös jelentőséget tulajdonít az egyházaknak s így a lelkészi kongruát arányosítása is megindult, a protestans lelkészekét pedig annyira emelték, hogy ma már az orthodox lelkészek államsegélyének a felét is meghaladja.

A nemzetiségi közösségi szervezetek harmadik csoportja a *gazdasági, társadalmi és közművelődési egyesületek*. A napló kimondja, hogy a kisebbségi bankok és szövetkezetek teljes szabadságban és a románság megfelelő szervezeteihez hasonló feltételek mellett fejlődhetnek (14. cikk), ennek a gyakorlatba való átviteléhez pedig szükség volna, hogy a Nemzeti Bank azonos támogatásban részesítse a kisebbségi bankokat, a kisebbségi szövetkezeti mozgalom önkormányzata pedig legalább az eddigi keretek között fennmaradjon. A kormány egyes egyesületeknek megengedheti, hogy egyes helyeken zászlóikat és megkülönböztető jelvényeiket használhassák, (26. cikk), amint az eddig is vallásos körmeneteken, dalosversenyeken, temetéseken vagy sporttüneményeken előfordult. Érdemes kiemelni, hogy a nemzetiségi kérdést általában rendező minisztertanácsi napló csak magyar testületeket sorol fel névszerint, mint az Erdélyi Múzeum Egyesület, sepsiszentgyörgyi Székely Nemzeti Múzeum, marosvásárhelyi Teleki könyvtár, amelyeknek a helyzete méltányosan és alarító levelük szellemében fog rendeztetni (27. cikk), valamint az Erdélyi Magyar Gazdasági Egyesület, melynek működése szabályzata alapján és keretei között biztositatik (28. cikk). A kisebbségeknek a politikai pártok feloszlata óta megszűnt egyetemes képviseleti szerveiről nem tesz említést a statutum.

A végrehajtási utasítás 3. cikke 3. szakaszának c) pontja most a *közsegélyből való részesedésre* tér át és a kisebbségi szerződés nyomán következőket mondja: „Azokban a helységeekben, ahol a lakosság jelentős része kisebbségi állampolgárokból áll, az e kisebbségi polgárok által a törvény értelmében létesített nevelő, vallásos vagy jótékonyági jellegű intézmények méltányos részt fognak kapni az állami vagy helyi költségvetésekben nevelői, vallásos vagy jótékonyági célra előirányzott összegekből, tekintetbe véve természetesen az állam hasonló, ugyanazon kisebbségeknek szánt intézményeinek létezését”. Ebben a rendelkezésben csak az utolsó megszorító hozzáadás új. A kisebbségi intézmények közül eddig az egyházak és iskolák részesültek közsegélyben. A lelkészek államsegélyéről már fentebb megemlékeztünk; az iskolák segélyezése kétféleképen, az állam és a község útján történhet. A kisebbségi felekezeti iskolák eddig két ízben részesültek államsegélyben, ettől eltekintve minden dologi és személyi kiadásukat az iskolafenntartó egyház viselte. A napló ezzel kapcsolatban azt ígéri, hogy az állam a költségvetés útján a felekezeti iskolák fenntartóinak könnyítéseket fog tenni (2. cikk). Az iskolai segély másik formája a községi költségvetésből való részesedés, mivel az iskolaszékek szervezéséről szóló törvény értelmében minden község köteles költségvetésében kulturális célra 14 % ot előirányozni. A közoktatás és kultuszminisztérium szervezéséről szóló törvény ma is életben levő 186. cikkének d) pontja úgy rendelkezett, hogy ez a 14 % arányosan osztandó fel az állami és magániskolák iskolaszékei között, a szétosztás kulcsának pedig az iskolák szükségleteit állapította meg a minisztérium legutóbbi rendelete. Az egyetlen helyes megoldás a *Gusti* volt közoktatásügyi miniszter, a kiváló tarsadalomtudós által 15.289/1933. számú rendeletében lefektetett elv alkalmazása volna, hogy tudniillik a 14 % ot a községi iskolaszék az iskolák tanulóinak létszáma szerint ossza szét. Csak így nyerhetne gyakorlati alkalmazást a naplónak az a rendelkezése, hogy a 14 %-os adóközl a kisebbségi magániskoláknak is megfelelő hányadot fognak adni (3. cikk).

Nem feledkezik meg a végrehajtási utasítás a kisebbségi szerződés és az állami elemi oktatási törvénynek arról az intézkedéséről sem, hogy „ami a nyilvános oktatást illeti, a *kisebbségek által nagy mértékben lakott területeken, a román kormány minden könnyítést megad, hogy ezen kisebbségi polgárok gyermekeinek biz'osítsa az állam elemi iskoláiban a saját nyelvükön való oktatást*” (utasítás 3. cikk, 3. szakasz, d. pont). Nem teszi hozzá az utasítás a kisebbségi szerződésnek azt a megszorítását, hogy tudniillik a felekezeti iskoláktól eltérően, ahol a szerződés szerint minden tantárgy az illető kisebbség nyelvén adható elő, az állami kisebbségi iskolákban a román nyelv tanítását elrendelheti, mivel ez az elemi oktatási törvény 7. cikkében is benne van. A fokozatosan megszüntetett állami magyar iskolák és tagozatok visszaállításának azonban számos előfeltétele van, mint az állami tanítóképzés átszervezése, ahova most már kezdik bevezetni a magyar nyelv tanítását, a felekezeti tanítóképzők diplomáinak az államia-

kéval való egyenjogúsítása, az ókiráltságbeli, magyarul nem tudó kultúrznás tanítók elhelyezése s helyükbe magyarul tudó vagy magyar állami tanerők kinevezése.

A kisebbségeknek az állami hivatalokhoz és tisztségekhez való viszonyának tárgyalásával zárul le a végrehajtási utasítás anyagi része. „A kisebbségi román állampolgárok végül az állam többi polgáraival azonos feltételek mellett űzhetnek különböző foglalkozásokat, közszolgálatokba, hivatalokba felvehetők, stb”. (3. cikk, 3. szakasz, e-pont). Az utasítás itt az alkotmány 27-ik cikkére hivatkozik, de nem említi azt az alkotmányos korlátozást, hogy a közhivatalok és tisztségek betöltésénél tekintettel kell lenni a román nemzet többségi és államalkotó jellegére, a végrehajtási utasítás pedig sem törvényt, de még kevésbbé alkotmányt sem változtathat meg. A minisztertanácsi napló sem teheti meg ezt amikor kimondja, hogy faji, vallási vagy nyelvi különbség nem képezhet akadályt állami, megyei vagy községi állás betöltésénél (12. cikk). Ha kisebbségi tisztviselőknek a jövőben való alkalmazása kétséges is, megnyugtató, hogy azok az állami és községi tisztviselők, akik állami román iskola által kiállított diplomával rendelkeznek, nem állíthatók nyelvvizsgára. Ugyancsak mentesülnek újabb nyelvvizsga alól azok, akik már más alkalommal sikerrel tettek le egy ilyen nyelvvizsgát (20. cikk). Az utasítás csak közhivatalnokokról beszél, természetesnek kell azonban venni, hogyha a közhivatalnokoknak az itt felsorolt kategóriái sem kötelezhetők nyelvvizsga letételére, akkor még kevésbbé állíthatók nyelvvizsgára a szabad pályán levő kisebbségi állampolgárok, főként akik román diplomával rendelkeznek, vagy már letettek egy nyelvvizsgát. Rendezésre vár még azoknak a kisebbségi tisztviselőknek a helyzete, akiket bár a fenti feltételeknek megfelelték, a statutum megjelenése előtt nyelvtudás hiánya miatt bocsátottak el nyugdíj nélkül állásukból s mivel ezek sokkal többen vannak, mint azok akik állásban maradtak. a kisebbségi fő-kormánybiztosság ennek az egyik legnagyobb fontosságú kisebbségi problémának a rendezésével igen *nemes feladatot teljesíthetne*. Félreértésen alapulhat az az ide vágó intézkedés, hogy az állami tantestület kisebbségi tagjai ezután 50%-os vasuti kedvezményben fognak részesülni (21. cikk), mivel ezen a téren kisebbségi és többségi állami tanár vagy tanító között eddig sem volt megkülönböztetés s a kisebbségi állami tanerőknek mind megvan a vasuti féljegyük. Valószínűleg a felekezeti tanerőkre akarta kiterjeszteni a napló ezt a kedvezményt s az egyházak ilyen értelmezés érdekében már tettek lépéseket a főkormánybiztosságnál.

Azokban a községekben, ahol az ethnikai, nyelvi vagy vallási kisebbségek jelentős arányban laknak, a bíró vagy annak helyettese közülük fog kineveztetni (17. cikk), amit az új közigazgatási törvény 41. cikke pontosabban úgy határoz meg, hogy „azokban a községekben, ahol a lakosság többsége valamely ethnikai kisebbséghez tartozik, a bírót közülük fogják kinevezni. Ilyen bírói kinevezés már úgy a határmentén, mint a Székelyföldön történt is. Végül a „*történelmi kisebbségek*” képviselve lehet-

nek az illető tartomány kereskedelmi és iparkamaráiban, mezőgazdasági kamaráiban és munkakamaráiban (23. cikk). A képviselőt eddig is helyenként megvolt, az újítás tulajdonképpen itt az, hogy a napló történelmi kisebbségekről beszél a történelmi egyházakhoz hasonlóan, amelyeket a kultusztörvény egyenként sorol fel. A történelmi kisebbségek kifejezést első ízben Öfelsége használta az új alkotmány megszavazásával kapcsolatban kiadott szövegében s alatta elsősorban a magyarság, mint e föld legősibb, ma kisebbségi lakója értendő.

KERETTÖRVÉNYNEK nevezi a kisebbségi statutumot *Pop Ghifa* volt alminiszter, akit annak idején kormánya külföldi tanulmányútra küldött a soha napvilágot nem látott nemzetiségi törvényjavaslat előkészítésére. A kisebbségi főkormánybiztosság létesítése és működési irányelveinek összefoglalása valóban keretet képez ahhoz, hogy a nemzetiségi kérdéssről komolyan és illetékes helyen tárgyalni lehessen; ablak, amelyen keresztül a jövő fejlődési lehetőségei tárulnak fel előttük. Amint a román sajtó is egyhangúan megállapította, alapjában véve igen kevés újítást tartalmaz és csak új rendszerbe foglalja azokat az intézkedéseket, amelyeket a párisi szerződés, új alkotmány és egyes törvények tartalmaznak. Mint első kezdeményező lépés nem is törekszik a teljességre s így mellőzi például a román állampolgárság megszerzésének kérdését, bár a kisebbségek jelentős aránya még mindig nincs felvéve az állampolgársági névjegyzékbe; nem tér ki a kisebbségeket közelről érintő vagyoni jogi kérdésekre, mint a szász egyetem felosztása, az állam elővételi joga az 50 holdnál nagyobb művelhető területekre, és egyes magyar közvagyonok még ma is rendezetlen jogi helyzete selkerüli a párisi kisebbségi szerződésben biztosított székely és szász önkormányzat kérdését. A kisebbségi szerződésre mindenütt mint 1920 szeptember 26.-i törvényre hivatkozik, mivel ezzel hagyta jóvá a parlament az Ausztriával kötött Saint-Germain-i békeszerződést és ennek mellékletét, a kisebbségi egyezményt. Az idézés formájából is azt szeretnők kiolvasni, hogy a kormány azt teljes jogérvénnyel bíró törvénynek tekintij, annak ellenére, hogy a szerződés első cikke értelmében nincs becikkelyezve az alkotmányba és függetlenül attól, hogy későbbi törvények vagy maga a statutum felújítja-e egyes intézkedéseit.

A keret arra szolgál, hogy azt belső tartalommal töltsék meg, a kisebbségi jogok pedig csak úgy válhatnak valósággá, ha az egész kisebbségi nemzet mint kollektív jogalany mögötte áll és egységes szervezetben örökdi végrehajtásuk felett. A statutum által megnyitott fejlődési iránynak egy következő fokozata, ami a nemzetiségi kérdés mai középeurópai állásának is megfelel két legközelebbi feladat megoldását sürgeti. A mi szempontunból egyik a magyarság hiányzó képviselőinek a megalkotása. A statutum említést tesz ugyan egyes magyar közművelődési és gazdasági szervekről, de ezeken túlmenően a pártok felosztása óta hiányzik az az összefogó nemzeti szövetség, mely belső együttműködésüket biztosítaná és közös érdekeiket kifelé megvédené. A nemzeti-

segek multbeli nemzeti szövetségei csak kényszerűségből vették fel a pártpolitikai formát, de mindig hangoztatták, hogy nem pártpolitikát űznek, hanem néptársaik érdekeinek megvédése legfőbb törekvésük. Épen ezért, ha a kisebbségi kérdés az államhatalom részéről a főkormánybiztosságban illetékes szervet kapott, akkor a nemzetiségeknek sem hiányozhatnak azok a képviseleti testületei, amelyek a kormánnyal való tárgyalásra illetékesek és jogosultak. A kisebbségi főkormánybiztos úr mindig *finom tapintatról* tett tanúságot, amikor a kapcsolatot az erdélyi magyarság hivatott vezetőivel vette fel s innen már csak egy lépés van odáig, amikor ez az alkalmi és magánjellegű érintkezés állandó és hivatalos kapcsolat jellegét öltheti fel.

A másik kérdés, amit a statutum nyitva hagy, de ami a népképviseleti elvből, törvényes intézkedésekből és legmagasabb helyről jött kijelentésekből önként következik, a *népszemélyiség gondolatának elismerése* s az ebből folyó következmények levonása volna. A kisebbségek jogai csak ott érvényesülhetnek a gyakorlatban, ahol szervezett népközösség tudhatja azokat magáénak, ahol nem szétszórt és magárahagyott kisebbségi egyének, hanem maga a nemzetiség e jogoknak birtokosa és élvezője. Ezért harcoltak egy évszázadon át az erdélyi románok, ezt mondták ki Gyulafehérváron husz évvel ezelőtt, ezt biztosította a székelységnek és szászoknak a párisi szerződés, erre hivatkozott Őfelsége fentebb idézett 1931 évi trónbeszédében, ez következik az új alkotmány szelleméből, erről beszél Őfelsége legújabb szövegében. Hogy kiket illet meg ez a népszemélyiség, az még pontosan sehol sincsen meghatározva. A párisi szerződés illetve 1920 szeptember 26.-i törvény székely és szász közületekről beszél, amelyeknek vallási és iskolai kérdésekben önkormányzatot biztosít, de mind a két népcsoport egy másik nagyobb nemzetiséghez tartozik, a magyarhoz és a némethez, ezek pedig közös úton haladnak ma Középeurópában. A románságnak is elsőrangú érdeke, hogy nyugati szomszédjával és a kontinens legnagyobb hatalmával a legjobb baráti viszonyban éljen, ennek pedig azok részéről nincs más feltétele, mint romániai fajtestvéreik helyzetének végleges rendezése, amire a kisebbségi statutum már meg is nyitotta az utat és megmutatta a fejlődés irányát. Husz éve annak, hogy a gyulafehérvári határozatokban kimondották az erdélyi nemzetiségi küzdelmek hagyományának megfelelő elvet: teljes nemzeti szabadság az itt lakó népeknek! Az egyesülés huszadik évében végre legilletékesebb helyről halljuk a már szinte elfelejtett lényegét, egyenlő jogokat minden más fajú nemzetségnek, mely az egyesült Románia területén évszázadok óta él. Lehet-e ezek után Románia nemzetiségeinek egyéb kívánsága, mint hogy *a kisebbségek statutuma azon az úton fejlődjék tovább, amelyiket Őfelsége kiáltványra a jubiláló gyulafehérvári pontok irányába számára kijelölt?*

Dr. MIKÓ IMRE

A KISEBBSÉGI FŐKORMÁNYBIZTOSSÁG MŰKÖDÉSÉNEK IRÁNYELVEI

(Monitorul Oficial 1938 augusztus 4.-i 178. szám)

Minisztertanácsi jegyzőkönyvek. Miniszterelnökség, 1750 bis szám.

A minisztertanács 1938 augusztus 1-iki ülésén meghallgatva a külügy, belügy, nemzetnevelésügy, kultusz és művészeti miniszter urak előterjesztéseit, az életben levő törvények alapján a következő alapelveket állapítja meg, amelyek minden miniszteri ügyosztály és bármely hatóság és közhivatal működését irányítani fogják a kisebbségeknek az állam keretében való életét érdeklő kérdésekben, azokat az alapelveket, amelyek a kisebbségi főkormánybiztosságnak is utbaigazításul fognak szolgálni.

1. cikk. A román állampolgároknak nyelvre, fajra, vagy vallásra való tekintet nélkül joguk van az állam felügyelete alatt iskolák és felekezeti kulturális intézmények létesítésére, vezetésére és igazgatására, az illető kisebbségi nyelv használatával az 1925 évi, a magánoktatás szervezéséről szóló törvény feltételei mellett.

2. cikk. Az állam a költségvetés útján ezen iskolák fenntartóinak könnyítéseket fog adni.

3. cikk. A kisebbségi magániskoláknak a község által beszedett 14%-os adóból megfelelő hányadot fognak adni.

4. cikk. Azokat a nyilvánossági jog megadása iránti kéréseket, amelyek a jelen pillanatig nem volnának elintézve, vizsgálat tárgyává fogják tenni és az életben levő törvények szerint fogják elintézni.

5. cikk. A gyermekek neveléséért törvényesen felelős személyek (apa, anya, vagy gyám) egyedül jogosultak a gyermek etnikai hovatartozásának megállapítására s beírhatják őt a felekezeti iskolába, az állami iskolába, vagy bármely más felekezeti iskolába.

6. cikk. A kisebbségi vasárnapi iskolák és mindkét nembeli fiatalság egyesületei a törvényes intézkedések és az illetékes hatóságok által jóváhagyott alapszabályok szerint működhetnek.

7. cikk. A kisebbségi felekezeti középiskolai vallástanároknak a jövőre is elismertetik az a joga, hogy egyházuk valamely teológiai akadémiáján elnyert diploma alapján kinevezhetők és véglegesíthetők anélkül, hogy újabb vizsgának volnának alávetetők, kivéve a képesítő (capacitate) vizsgát, amelyik általános.

8. cikk. Azoknak a tanulóknak a saját nyelvükön való vizsgáztatása érdekében, akik bizonyos tárgyakat saját nyelvükön tanultak, a kisebbségi felekezeti lyceumokban, a bakkalaureátusi

vizsgákon olyan tanárokat fognak kinevezni, akik ezeknek a tanulóknak az anyanyelvét ismerik.

9. cikk. A közigazgatási hatóságok kötelesek a történelmi kisebbségi egyházak képviselőinek tiszteletben tartani azt a jogát, hogy önkormányzati úton vezessék és intézzék az összes egyházi, pénzügyi, alapítványi kérdéseket szervezeti szabályzataik szerint, amennyiben ezek nem ellentétesek a közrendi törvényekkel.

10. cikk. Tilos a közigazgatási hatóságoknak az Istentisztelet kérdéseibe beavatkozni.

11. cikk. A papok javadalmazása, ami az államsegélyt illeti, felekezeti különbség nélkül ugyanazon fokozatok szerint történik a kultusztörvény értelmében.

12. cikk. Valamely román állampolgár faji származása, vagy nyelvi és vallási különbözősége nem képez akadályt állami, megyei, vagy községi hivatalok elfoglalásánál.

13. cikk. Bármely kisebbségi tag a községi tanácsokban a tanácsok tárgyalásain anyanyelvén fejezheti ki magát.

E tanácsok ülésének jegyzőkönyvei román nyelven fognak megszerkesztetni.

14. cikk. Azok a kisebbségi állampolgárok, akik még nem bírják az állam nyelvét, a helyi községi elöljáróságokhoz anyanyelvükön is nyújthatnak be kéréseket.

Ebben az esetben a kérésekhez mindig hitelesített (certificatá) román nyelvű fordítás mellékelendő.

15. cikk. A hivatalos levelezés az állam nyelvén történik.

16. cikk. A kisebbségi községek tisztviselőinek az illető kisebbség nyelvét ismerniök kell.

17. cikk. Azokban a községekben ahol az etnikai, nyelvi, vagy vallási kisebbségekhez tartozó román állampolgárok jelentős arányban laknak, a bírót, vagy helyettesét a kisebbségek közül fogják kinevezni.

18. cikk. A napilapok, folyóiratok, hirdetési szervek stb. elnevezésében azoknak a helységeknek a neve, ahol ezek a kiadványok megjelennek, az illető kisebbség nyelvén is megjelölhető. E közlemények szövegében (corpul) azonban használható csak a kisebbségi nyelv e helységek megjelölésére.

19. cikk. A családnevek mindig eredeti formájukban írandók.

20. cikk. Az állami és községi tisztviselők mentesítve vannak román nyelvvizsga letévése alól, ha állami román iskolák által kiállított diplomákkal rendelkeznek. Hasonlóképpen mentesítve lesznek újabb nyelvvizsga alól azok, akik más alkalommal sikerrel tettek le hasonló román nyelvvizsgát.

21. cikk. A kisebbségi tisztviselőknek akik az állami iskolánál működő közép és elemi iskolai tantestület tagjai, joguk van az államvasúton való szabad közlekedést biztosító igazolványra, 50°/o-os kedvezménnyel.

22. cikk. A bíróságoknál a kisebbségi származású állampolgárok részére bizonyos könnyítések fognak téteni olyan értelemben, hogy ezek anyanyelvükön védhessék meg érdekeiket akkor, amikor nem képviseli őket ügyvéd.

Általában a megfelelő hatóságoknak az őket megillető tolmácsok rendelkezésére bocsátása érdekében szükséges intézkedések fognak fogantatosítani.

23. cikk. A történelmi kisebbségekhez tartozó román állampolgárok képviselve lehetnek az illető tartományban a a). kereskedelmi és iparkamarákban; b). mezőgazdasági kamarákban és c). munkakamarákban.

24. cikk. A kisebbségi bankok és szövetkezetek teljes szabadságban és a hasonló román vállalatokhoz hasonló feltételek mellett fejlődhetnek.

25. cikk. A kereskedelmi címtáblákat román nyelven kell megfogalmazni. A kisebbségek saját nyelvükön is megfogalmazhatják, de egyenlő betűket és terjedelmet kell használniok.

26. cikk. Romániában kitűzés céljából csak a román állam színeit viselő zászlók engedélyeztetnek. A kormány azonban egyes egyesületeknek megengedheti, hogy bizonyos helyeken megkülömböztető zászlóikat vagy jelvényeiket használhassák.

27. cikk. Az Erdélyi Múzeum Egyesület, a sepsiszentgyörgyi Székely Múzeum és a marosvásárhelyi „Teleki” könyvtár helyzete méltányosan fog elintéztetni, tekintetbe véve az alapítványi iratok intézkedéseit.

28. cikk. Az erdélyi magyar gazdasági egyesület működése alapszabályai alapján és határai között biztosítottik.

Kelt Bukarestben, 1938. augusztus 1.-én.